

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ І ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

С. С. Гринкевич

Постановка проблеми. В умовах формування інформаційного суспільства змінюється місце і роль людей, їхнього трудового потенціалу в соціально-економічній системі. Прискорений розвиток науки і техніки, інформаційних систем значно послаблює зв'язок людини з безпосереднім виробництвом, у неї з'являється більше можливостей для накопичення і розвитку трудового потенціалу з метою виконання складнішої праці.

Становлення ринкових відносин, відмова від принципів загальності і обов'язковості праці на фоні формування багатосекторної економіки, здійснення реструктуризації підприємств спричинили істотні зміни в системі відтворення трудового потенціалу, яке здатне детермінувати перспективи розвитку економіки України. У зв'язку з цим виникає необхідність по-новому досліджувати теоретичні і практичні аспекти формування, розвитку і використання трудового потенціалу.

За останні роки зросла кількість публікацій, в яких досліджували особливості розвитку і використання трудового потенціалу України вітчизняні вчені, зокрема: Є. Бойко, Н. Власенко, С. Вовканич, Б. Данилишин, М. Долішній, А. Колот, В. Куценко, Е. Лібанова, Л. Шевчук, М. Чумаченко та ін.

Загальнометодологічні аспекти, що стосуються інформаційного суспільства, отримали розвиток у минулому столітті і на початку ХХІ ст. завдяки науковим розробкам відомих західних учених: Г. Беккера, Д. Белла, З. Бжезинського, Е. Тоффлера, П. Дракера, Ф. Фукуяма, С. Хантінгтона та ін. Суть і прояви інформаційного суспільства висвітлили в працях вітчизняні вчені: В. Андрущенко, І. Бойченко, В. Геєць, В. Кухаренко, С. Мочерний, В. Павлов, В. Скальський, Л. Сохань та ін.

Поряд із позитивною оцінкою названих досліджень, слід зазначити такий загальний для них недолік, як відсутність цілісного комплексного підходу до вивчення актуальних теоретико-ме-

тодологічних, методичних і практичних питань формування і використання трудового потенціалу в умовах становлення інформаційного суспільства. Тому, незважаючи на наявний величезний пласт наукових напрацювань, питання, пов'язані з розвитком трудового потенціалу України в сучасних умовах, розкриті недостатньо.

Мета статті – дослідити трудовий потенціал та інформаційне суспільство в їхньому найтіснішому взаємозв'язку відповідно до стратегічного напрямку розвитку економіки країни.

Виклад основного матеріалу. Розвиток і використання трудового потенціалу України в сучасних умовах базується на засадах домінування інформації і знання, еволюційності переходу людства до нового етапу розвитку – інформаційного.

В інформаційному суспільстві, за деякими визначеннями, економіка, політика і культура залежать від створення, збереження і доступності інформації в національному і світовому масштабах.

Проте дефініція інформаційного суспільства часто ототожнюється з іншими визначеннями формації сучасного розвитку людства, найчастіше – з суспільством знань і постіндустріальним суспільством. Визначення інформаційного суспільства витіснило вживання таких понять, як інформаціональне, постбуржуазне, посткапіталістичне, технотронне, конвенціональне суспільство та ін.

Велика кількість різних назв і визначень інформаційного суспільства зумовлена радикальним оновленням усього людства, а також тим, що цей термін більшість дослідників аналізували однобічно – переважно з економічної, технологічної чи культурологічної точок зору.

Авторський підхід до визначення інформаційного суспільства подає В. Скальський, виділяючи такі його характеристики: створені значні інформаційні ресурси, виробництво, збереження, поширення і передача аудіовізуальної продукції і ділової й освітньої інформації стають найважливішою частиною економіки; це наступна стадія в історичному розвитку людства по ланцюгу «аграрне – індустріальне – постіндустріальне» суспільство; це стадія розвитку людства, на якій домінуючим об'єктом виробництва і споживання стають інформаційні продукти і послуги [1, с. 6].

Українські вчені М. Долішній і С. Злупко визначають інформаційне суспільство як «принципово новий етап розвитку сучасної цивілізації. Його основними ресурсами є інформація і знання, діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційно-інтелектуальних технологій та технологій зв'язку» [2, с. 84].

У словнику з соціології ми знаходимо таку дефініцію інформаційного суспільства. «Інформаційне суспільство – поняття модернізаційної парадигми філософії історії і соціальних дисциплін, згідно з якою будь-яке суспільство проходить три стадії розвитку: 1) аграрну (доіндустріальну), 2) сучасну (індустріальну), 3) постсучасну (інформаційну), де інформаційне суспільство розглядається як якісно новий період у розвитку цивілізації» [3, с.386].

Таким чином, кожен із цих термінів щодо змістового навантаження засвідчує схожість, яка випливає з того, що кожне із визначень у своїй основі завжди буде звернене до своїх витоків.

На основі аналізу напрацювань вітчизняних учених розглядаємо трудовий потенціал як наявність ресурсів праці економічно активного населення, здатних до самовідтворення і таких, що відзначаються мінливістю, а також їхній запас за умови ефективного використання яких забезпечується досягнення поставлених цілей, та який утворюють демографічні, медико-біологічні, інтелектуальні, освітні, економічні, культурні, соціальні, психологічні, мотиваційні й організаційні складові. Важливо підкреслити, що економічно активне населення формує наявний трудовий потенціал, а відтворювальний його аспект відображають інші категорії осіб, зокрема молодь у майбутніх періодах. Особи пенсійного віку, особи з відповідними категоріями інвалідності, здійснюючи трудову діяльність, можуть створювати трудовий потенціал країни.

В умовах розвитку інформаційного суспільства, комп'ютеризації й інформатизації виробничого процесу постає питання про включення до трудового потенціалу так званого штучного інтелекту. Як відомо, існують такі рівні людської енергії, які відповідають п'яти видам праці: мускульна енергія – важка фізична праця; нервова енергія – легка фізична праця; логічна енергія – проста розумова праця; інтелектуальна енергія – складна розумова праця; духовна енергія – творча праця [4, с.7]. Кожен наступний рівень є складнішим і притаманний суто людині. Проте в процесі науково-технічного прогресу і

розвитку інформаційного суспільства попередні рівні поступово передаються автоматизованим об'єктам, у тому числі спостерігаються процеси створення штучного інтелекту, тому даний фактор також важливо враховувати під час дослідження формування, розвитку і використання трудового потенціалу суспільства.

Дослідження вітчизняними науковцями особливостей трудового потенціалу в цих умовах здебільшого зводяться до визначення ролі інформації у формуванні інформаційного суспільства. Так, у праці М. Долішнього і С. Злупка зазначається, що розвиток суспільства, особливо його трудового і творчого потенціалу, чи не найбільше залежить від інтелектуальної складової інформації як рушійної сили, від природи виникнення нових видів і найперше – від її носіїв і генераторів – людей, здатних генерувати нові знання й ідеї, творити відповідне інформаційно-інтелектуальне середовище, передавати ці ідеї і знання по вертикалі (від покоління до покоління) і примножувати їх по горизонталі (на рівні одного покоління) [2, с. 84]. Чільне місце серед факторів впливу на трудовий потенціал суспільства ці автори відводять науково-технічним (разом з економіко-географічними, демографічними, міграційними, історико-етнічними, економічними, природно-ресурсними, соціально-інфраструктурними, професійно-кваліфікаційними, структурно-організаційними, екологічними), що насамперед детермінуються умовами розвитку інформаційного суспільства [2, с. 41].

Автори колективного дослідження за редакцією М. Семикіної зазначають, що зростання ролі інформаційного чинника стає загальною світовою тенденцією, яка, з одного боку, сприяє поліпшенню якісних характеристик трудового потенціалу населення, посилює дію організаційно-технічних і інноваційно-технологічних чинників, з іншого, – обумовлює поглиблення диференціації в рівнях освіти і кваліфікації населення різних регіонів залежно від охоплення їх процесами комп'ютеризації та інформатизації [5, с. 34].

Вплив становлення інформаційного суспільства на формування трудового потенціалу є досить багатограним і неоднозначним. Умовно його можна розглядати в розрізі основних ознак інформаційного суспільства (див. таблицю).

Вплив трудового потенціалу на розвиток інформаційного суспільства відбувається теж за наявності таких чинників:

- зміна векторів розвитку людства, конфлікт гуманістичних, релігійних поглядів – з одного

Ознака інформаційного суспільства	Фактори впливу на трудовий потенціал
Зростання ролі інформації і знань для суспільного розвитку	Підвищення вимог до кваліфікаційних характеристик економічно активного населення
Поширення інформаційних технологій	Поширення нових форм конкурентної боротьби серед суб'єктів підприємницької діяльності Зменшення потреби в робочій силі в кількісному аспекті через автоматизацію виробництва Комп'ютеризація освіти, дистанційне навчання Послаблення інституту сім'ї, зокрема внаслідок поширення віртуального спілкування
Формування глобального інформаційного простору	Зростання трудової мобільності (міжпрофесійної, міжтериторіальної) Виникнення нових форм зайнятості, віртуального робочого місця, формування інформаційної мобільності населення
Зростання кількості зайнятих у сфері інформаційних технологій; зростання частки інформаційних продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті	Переважання в галузевій структурі нематеріальних форм виробництва Виникнення нових видів економічної діяльності Формування попиту на нові види професій
Комп'ютеризація, інформатизація суспільства через використання телефонного, інтернет-зв'язку, телебачення тощо	Створення сприятливих умов для реалізації трудового потенціалу кожної людини Вільний доступ до інформаційних ресурсів, розширення можливостей для працевлаштування (у тому числі за кордоном) з використанням ресурсів Інтернету тощо

боку; роботизації, новітніх медичних досліджень, зокрема в царині генної інженерії – з іншого;

- подальша еволюція суспільних, у тому числі соціально-трудова, відносин;
- визначення нових шляхів вирішення глобальних проблем людства;
- поширення нанотехнологій, у тому числі енергозберігаючих;
- створення нових продуктів через диференціацію інновативних підходів;
- зсув акцентів і ціннісних орієнтацій окремих індивідуумів, переважання в них фізіологічних потреб, поширення атеїзму тощо.

Висновки

Взаємозв'язок трудового потенціалу і інформаційного суспільства відображається в тих тенденціях, які ми сьогодні спостерігаємо і в Україні, і в усьому світі. З одного боку, саме реалізація трудового потенціалу стала рушієм суспільного розвитку, що сприяв утворенню інформаційного суспільства. З іншого боку, новітні умови і виклики інформаційного суспільства надають якісно вищого рівня базовим характеристикам трудового потенціалу. За таких обставин важливо чітко розуміти особливості формування й ефективного використання трудового потенціалу в

умовах становлення інформаційного суспільства з метою сприяння його подальшого розвитку та участі в тих тенденціях, які сьогодні визначають суспільний прогрес людства.

Саме тому, трудовий потенціал і інформаційне суспільство як надзвичайно важливі економічні категорії відображають соціально-економічний поступ країни і в значній мірі детермінують її конкурентні позиції в сучасному світовому економічному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скальський В. М. Інформаційне суспільство: сучасні теорії та моделі (соціально-філософський аналіз) 2006 року: автореф. дис. канд. філософ. наук: 09.00.03 / В.М. Сокальський. — К.: КНУ, 2006. — 17 с.
2. Соціально-трудова потенціал: теорія і практика: в 2 т. Т. 1. / НАН України. Ін-т економіки. Львів. / відп. ред. М. І. Долішній, С. М. Злупко. — К.: Наукова думка, 1994. — 264 с.
3. Социология: Энциклопедия / Сост. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко. — Мн.: Книжный Дом, 2003. — 1312 с.
4. Петрова І. Л. Інноваційна діяльність: стимули та перешкоди: Монографія / І. Л. Петрова, Т. І. Шпильова, Н. П. Сисоліна. — К.: Дорадо, 2010. — 321 с.
5. Трудовий потенціал Кіровоградської області: стан та перспективи розвитку (колективна монографія) / За ред. М. В. Семикіної. — Кіровоград: ВАТ «Кіровоградське видавництво», 2008. — 304 с.